

Härvesta och Härvsta

Det finns sammanlagt fem olika *Härvesta* eller *Härvsta* i Svealand. Namnen är följande: *Härvesta*, Edsbergs sn o. hd, Närke (heruistæ 1341 28/10 u.o. SRap, SD 5 s. 75, innan herwizsta 1415 19/10 Kumla ting SRap, SDns 3 s. 81); *Härvesta*, Fröslunda sn, Lagunda hd, Uppland (**herfistam** U 809 1000-talets första hälft, de hæruestum 1298 10/1 Strängnäs SRap, SD 2 s. 246, in hæruizustum 1347 11/10 Lagunda ting SRap, SD 5 s. 728); *Härvesta* (försvunnen bebyggelse, nu ingående i säteriet Ekolsund), Husby-Sjutolfts sn, Trögds hd, Uppland (**haruistam** U 744 1000-talets senare hälft, hærwasta 1343 15/9 Uppsala SRap, SD 5 s. 193, i hærwistom 1422 före 1/11 Trögds ting SRap); *Härvsta*, Simtuna sn o. hd, Uppland (j herwistum 1356 24/3 u.o. Simtuna ting SRap, SD 7 s. 38, j heruistom 1385 efter 17/6 Simtuna ting SRap, j herwistom 1415 före 25/1 Simtuna ting NordMp); *Härvsta*, Västerlövsta sn, Simtuna hd, Uppland (i heruisthom 1482 före 24/6 Simtuna ting SRap).

Namnen har antagits innehålla mansnamn, antingen ett fsv. **Hærvidh* (LB s. 122, Sahlgren 1927 s. 65, Hellberg 1958 s. 46) eller – beträffande *Härvesta* i Fröslunda – ett fsv. **Hærfinn* (von Friesen 1930 s. 90, Ståhl 1972 s. 80). Ett fvn. *Herfinnr* är en gång belagt i Landnámabók som namn på en svensk bosättare (Lind sp. 518). Skälet till den senare ortnamnstolkningen är stavningen med **f** i runinskriften, men eftersom namnet under medeltiden skrivs på samma sätt som de övriga fyra aktuella ortnamnen, finns det ingen anledning att skilja ut det från de andra vad gäller tolkningen. Man får acceptera att runan **f** denna gång står för uttalet *w* (jfr **fitafapum** *hwitawaðum* på U 896).

Även by- och sockennamnet (*Stora*) *Herrestad*, Herrestads hd, Skåne (in heruestadum 1085 avskr. o. 1120 NecrL f. 1v), som förefaller att vara identiskt, har tolkats med ett mansnamn: fda. **Hærwir* (Hald 1952 s. 110, SOL s. 306) eller **Hærwer* (Lind sp. 533, Kousgård Sørensen 1958 s. 85, 248), i båda fallen ej belagda i Östnorden, men har antagits båda motsvara det en gång belagda fvn. *Hervér* (se Lind Suppl. sp. 440; jfr även det en gång belagda *Hervi* Lind sp. 533).

Det är egendomligt att man har föreslagit att mansnamn som är så svagt belagda eller obelagda skulle utgöra förled i dessa sammanlagt sex homonyma ortnamn (jfr Rostvik 1999–2000 s. 19). Det relativt stora antalet ortnamn i gruppen talar snarare för att de är bildade till en fast sammansättning.

Mitt förslag är att denna appellativa sammansättning är ett fsv. **hærvestadher* (< runnordiskt **hærwistaðr*) 'plats där man odlar lin', där förleden är ett för övrigt obelagt **hærve* n. < urn. **harwija*, en avledning till fsv. *hørr* < urn. **harwar* 'lin'. Ordbildningsmässigt kan avledningen jämföras med *áspe*, *birke*, *eke* osv. och närmast betyda '»bestånd» av lin, linåker'. Betydelsemässiga paralleller är ortnamn bildade till fsv. **roghstadher* och **biugstadher* (Linde 1951 s. 83 f.).

Ett ljudhistoriskt parallellt par är verbet *göra* < urn. **garwijan* som säkerligen är bildat till adjektivet fsv. *gørr* < urn. **garwar* 'färdig, gjord' (Rökstenens **karun garur**). Verbsats samnordiska form har sannolikt varit *garwa*, medan den nuvarande ö-vokalen på östnordiskt område beror på analogisk påverkan inom paradigmet (von Friesen 1934 s. 152).

En möjlig invändning är att *hör* i svenska dialekter är begränsat till Götaland (Skåne, Blekinge, Halland, sydvästra Småland, Västergötland, södra Bohuslän; Lindqvist 1947 karta 146), medan 'lin' heter *to* i nordöstra Småland och västra Östergötland, samt *lin* norr därom, bl.a. i Svealand. Men man har goda skäl att tro att *hör*

fornspråkligt haft en större utbredning. Det återfinns i såväl Södermannalagen som (i vissa handskrifter av) Upplandslagen. Förutom i danskan förekommer det i norska dialekter i ett stort östligt område från Vestfold och Telemark till Sörtröndelag (NO 5 sp. 609 *horr*), och har även funnits i fornvästnordiskan. Till bilden hör också att *hör* är ett samgermanskt arvord medan *lin* är ett lånord, låt vara ett gammalt sådant.

Källor och litteratur

- von Friesen, Otto, 1930: Bynamn på de uppländska runstenarna. I: NoB 18. S. 87–109.
 — 1934: Sv. göra. En formhistorisk utredning. I: Nysvenska studier 14. S. 123–164.
 Hald, Kristian, 1952: Knud den Helliges Gavebrev. Et bidrag til det danske Skrifts sprogs ældste Historie. I: AphS 21. S. 105–142.
 Hellberg, Lars, 1958: De gotländska ortnamnen på *-städe* och *-städar*. En inledande studie över elementet *-staðir* och ortnamns pluralitet. I: NoB 46. S. 1–114.
 Kousgård Sørensen, John, 1958: Danske bebyggelsesnavne på *-sted*. København. (Navnestudier udg. af Stednavneudvalget 1.)
 Linde, Gunnar, 1951: Studier över de svenska sta-namnen. Uppsala. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 6. Studier till en svensk ortnamnsatlas 9.)
 Lindqvist, Natan, 1947: Sydväst-Sverige i språkgeografisk belysning 1–2. Lund. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund 2.)
 NecrL = Necrologium Lundense, Mh 6, LUB.
 NordMp = pergamentsbrev i Nordiska museet, Stockholm.
 Rostvik, Allan, 1999–2000: Härvsta och Härvesta. I: OUN 18. S. 19.
 Sahlgren, Jöran, 1927: Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning 9. *Sta*-namnen i Närke. I: NoB 15. S. 1–87.
 Ståhl, Harry, 1972: Om ortnamn i Norra Trögd. I: En bok om Norra Trögd. Enköping. S. 73–83.
 U + nr = inskrift i UR.

Staffan Fridell